

รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียน
ในชนบทภาคเหนือโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา
The Model of Education Management for Development
Social Skills of the Student in The North Rural by Participatory of
the Local Wisdoms and Schools

ประพิณ ขอดแก้ว*

Prapin Khodkaew

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

The Faculty of Education Chiang Mai Rajabhat University

เยี่ยมลักษณ์ อุดการ**

Yiamluck Udakarn

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ประเทศไทย

Chiangmai Rajabhat University Demonstration School, Thailand

Email: prapink1@hotmail.com

Received : September 14, 2019

Revised : August 5, 2020

Accepted : August 8, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชนและสถานศึกษาพัฒนา
รูปแบบการจัดการศึกษาและศึกษาผลการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม
สำหรับนักเรียนในชนบทภาคเหนือโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา เป็นวิธีวิจัย
เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีศึกษาข้อมูลจากเอกสารและสื่อต่าง ๆ การสังเกต
อย่างมีส่วนร่วม การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ประชุมกลุ่ม การจัดเวที
นำเสนอผลงาน การจัดนิทรรศการ และการสนทนา สัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้รับผิดชอบโครงการ
ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานของสถานศึกษาที่มีบริบททางภูมิสังคม
ที่แตกต่างกันได้ดำเนินงานพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนโดยครูผู้รับผิดชอบโครงการและครูภูมิปัญญา
ท้องถิ่นพัฒนานักเรียนในกิจกรรม “มัดคุเทศก์น้อย” ด้านความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ ด้านการ
จัดอบรมและวิทยากร และด้านการนำเสนอผลงานวิจัย อยู่ในระดับมาก ส่วนความพึงพอใจของนักเรียน

* ดร.ประพิณ ขอดแก้ว Dr.Prapin Khodkaew

** ผศ.เยี่ยมลักษณ์ อุดการ Assist.Prof.Yiamluck Udakarn

ในการเข้าร่วมกิจกรรม “มัดคุเทศก์น้อย” ด้านความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ อยู่ในระดับมาก ซึ่งในการพัฒนาทักษะทางสังคมตามบริบทของสถานศึกษาสามารถพัฒนานักเรียนด้านทักษะทางสังคมที่ดีขึ้น

คำสำคัญ : รูปแบบการจัดการศึกษา;ทักษะทางสังคม; การมีส่วนร่วม; ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

The objectives of this research article are to study the circumstances, problems and demands of the community for create and develop an educational administration and management for developing social skills of the Student in the north rural by participatory of the local wisdoms and schools. This research is a participatory action research by using documentary studies, participatory observation, non-participatory observation, doing a focus group, interviewing the interested person such as administrators, project manager, teacher and student to gather information. The results showed that the operation of schools from different sites were in “Excellent” level and satisfaction results of the “Little guide Activity” activities were in “Good” level in all category which can make the conclusion that this research can develop the social skills of Teenage and help the operation of the educational administration and management in the north rural.

Keywords : The Model of Education Management; Social Skills; Participatory; The Local Wisdoms

บทนำ

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นอย่างมีความสุขบนพื้นฐานของความเป็นไทย^๑ นอกจากนี้การพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีความรู้ที่เป็นพื้นฐานสำคัญซึ่งได้กำหนดไว้ในโครงสร้าง กลุ่มสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่มแล้ว หลักสูตรยังได้กำหนดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ในโครงสร้างด้วย โดยมุ่งส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนเพิ่มเติมจากกลุ่มสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่ม ให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง ค้นพบความสามารถ ความถนัด

^๑ สมชาย บุญสุน, “การจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธ”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธ, ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ (เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๒) : ๒๕๓.

ของตนเองเพื่อการพัฒนาให้เต็มศักยภาพ เห็นคุณค่าในการประกอบสัมมาชีพ ให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย ศีลธรรม จริยธรรม รู้จักบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ การบำเพ็ญประโยชน์ให้ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคมทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นทักษะทางสังคมของนักเรียนนั้น ถือได้ว่ามีความสำคัญยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นช่วงวัยใดก็ตาม เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ จึงจำเป็นต้องสร้างปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น ตั้งแต่สังคมเล็กภายในครอบครัวขยายวงกว้างออกไปเป็นสังคมขนาดใหญ่ขึ้นจนถึงชุมชน สังคม ประเทศ และโลกทุกสังคมต้องมีการติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กัน พึ่งพาอาศัยกันและกัน ซึ่งจะต้องอาศัยทักษะทางสังคมในการดำเนินการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น ตลอดจนเป็นการช่วยให้มนุษย์ได้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและสามารถร่วมมือพัฒนาสังคมได้ดี

จะเห็นได้ว่า ทักษะทางสังคมจึงเป็นทักษะสำคัญที่ทำให้คนประสบความสำเร็จในชีวิตและในอนาคตได้^๒ ประกอบกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเรื่องของการลดเวลาเรียนให้น้อยลง โดยให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) พิจารณาปรับลดชั่วโมงเรียนบางวิชาให้น้อยลง เพื่อให้เด็กได้มีการผ่อนคลาย ไม่เครียดในการเรียนมากเกินไป หรือต้องหอบการบ้านไปทำต่อที่บ้าน ซึ่งจะช่วยให้เด็กมีเวลาที่จะอยู่กับพ่อแม่มากขึ้น โดยอาจจะเลิกเรียนในชั้นเรียนเวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น. ส่วนเวลาที่เหลือให้ สพฐ.ไปพิจารณารายละเอียดและกิจกรรมว่าควรดำเนินการอย่างไรกับเด็ก ๒ กลุ่ม คือกลุ่มที่จะเดินทางกลับบ้าน หรือกลุ่มซึ่งรอกลับบ้านพร้อมผู้ปกครองหลังเลิกงาน ทั้งนี้ สพฐ. จะนำร่องโรงเรียนในสังกัดประมาณร้อยละ ๑๐ จากทั้งหมด ๓๘,๐๐๐ โรงเรียนก่อน เริ่มต้นได้ทันทีในช่วงเปิดภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๘ ดังนั้น สพฐ.จึงจัดระบบนิเทศและเตรียมการให้ดีในช่วงเปิดภาคเรียนนี้ รวมทั้งสร้างความเข้าใจร่วมกันกับโรงเรียน นักเรียน ครู ผู้ปกครองในการดำเนินการด้วย^๓

ปัญหาวิกฤตในปัจจุบันทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอและขาดความเป็นตัวเองของสังคมไทย อันเนื่องมาจากการขาดความสมดุลแห่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย เพราะถูกรอบงำจากภูมิปัญญาสากล การจัดการศึกษามีเนื้อหาด้านภูมิปัญญาสากลมากกว่าภูมิปัญญาไทย ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยในระบบโรงเรียนน้อยลง คนไทยไม่สนใจศึกษาภูมิปัญญาไทย เป็นผลทำให้สังคมไทยต้องเผชิญกับวิกฤตทางปัญญา ซึ่งเห็นได้ชัดเจน คือ การพึ่งพา

^๒ กัญญา สมบูรณ์, “รูปแบบการเสริมสร้างทักษะทางสังคมของเยาวชนชนเผ่ามูเซอแดงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฌีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๖๐).

^๓ นวรัตน์ งามสุต, สรุปรายงานการประชุม: นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงต่อเด็ก, วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๘, (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ๒๕๕๘).

ตนเองในการแก้ปัญหาไม่ได้ เพราะฉะนั้น เราต้องยอมรับว่าขณะนี้ภูมิปัญญาที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในวงกว้าง

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องดำเนินการนำภูมิปัญญาไทยกลับคืนสู่สังคมไทยโดยผ่านกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อปลูกฝังให้นักเรียนไทยรู้ซึ่งถึงคุณค่าของภูมิปัญญาไทย รักหวงแหนและภาคภูมิใจในภูมิปัญญาไทย รวมทั้งสืบทอดเจตนารมณ์ให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป อีกทั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่เป็นมหาวิทยาลัยเพื่อท้องถิ่นโดยตรง ตามเป้าหมายและนโยบายของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางมหาวิทยาลัยได้มีการลงนามในพันธะสัญญากับนายอำเภอแมริม ในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษาของนักเรียนและโรงเรียนต่าง ๆ ในอำเภอแมริม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ไปแล้วนั้น

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและสถานศึกษาในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนในโรงเรียนเขตอำเภอแมริม
๒. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนในชนบทภาคเหนือโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา
๓. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนในชนบทภาคเหนือโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนในชนบทภาคเหนือโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งได้เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ จำนวน ๕ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบ้านริมใต้ โรงเรียนมูลนิธิมหาราช ๕ โรงเรียนวัดโป่งแยงเฉลิมพระเกียรติ โรงเรียนบ้านโป่งแยงใน อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบประเมินผลการดำเนินงานโครงการวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนในชนบทภาคเหนือโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา แบบประเมินผลการดำเนินงานโครงการวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษาฯ แบบประเมินผลการดำเนินงานโครงการแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรม “มัดคุเทศก์น้อย” และแบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมด้านทักษะทางสังคมของนักเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา

สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและสถานศึกษาในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนในโรงเรียนเขตอำเภอแมริม

สรุปได้ว่าโรงเรียนทั้ง ๕ โรงเรียนที่เป็นพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ มีบริบททางภูมิสังคมที่แตกต่างกัน ได้แก่ สังกัดของหน่วยงาน พื้นที่ตั้งของโรงเรียน ลักษณะภูมิสังคมของนักเรียน ขนาดของโรงเรียน เป็นต้น กลุ่มนักเรียนที่เข้าเรียนมีความแตกต่างกันมากหลายด้าน ความพร้อมด้านต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในโรงเรียน ส่งผลให้นักเรียนมีผลการเรียนรู้และทักษะด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทักษะด้านสังคมไม่ว่าจะเป็นด้านการใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร การแสดงออกต่าง ๆ เพิ่มเติม ตลอดจนทั้งความหลากหลายทั้งด้านความคิด ความเชื่อ โดยเฉพาะด้านภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร โอกาสในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่น ๆ มีหลากหลายจึงทำให้โอกาสในการพัฒนาทักษะทางสังคม ด้านการกล้าแสดงออก การกล้าตัดสินใจ การใช้ภาษาสื่อสาร โดยเฉพาะภาษาอังกฤษยังต้องได้รับการพัฒนาจากข้อมูลเบื้องต้นจะเห็นได้ว่าความต้องการที่จำเป็นในการพัฒนาของโรงเรียนทั้ง ๕ แห่ง คือ ทักษะทางสังคมของนักเรียน ทั้งหมด ๖ ด้าน ได้แก่ ทักษะด้านการฟัง ทักษะด้านการสื่อสาร ทักษะด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการสังเคราะห์และการแก้ปัญหา ทักษะการตัดสินใจและแสดงความคิดเห็นและทักษะด้านอารมณ์และการแสดงออก ประกอบกับพื้นที่ของทั้ง ๕ โรงเรียนตั้งอยู่ที่พื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในชุมชนและของจังหวัดเชียงใหม่อยู่แล้ว ซึ่งปกติแล้วทางโรงเรียนก็ได้เคยมีกิจกรรมที่เคยเชิญผู้รู้ในชุมชนมาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียนเป็นระยะ ๆ อยู่แล้ว ดังนั้น การจัดกิจกรรมที่จะใช้เป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการพัฒนาทักษะทางสังคมให้กับนักเรียนในครั้งนี้ที่เหมาะสมก็ควรเป็นกิจกรรมมีคฤุเทศ์น้อย โดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและครูภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนในชนบทภาคเหนือโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา

ในภาพรวมจากข้อมูลการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนโดยการจัดกิจกรรม “มีคฤุเทศ์น้อย” ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า สถานศึกษาแต่ละแห่งได้ดำเนินการจัดกิจกรรม “มีคฤุเทศ์น้อย” ตามบริบทของสถานศึกษาตนเอง ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมไม่ว่า จะเป็นชุมชนเมืองที่มีความพร้อมสูง หรือชุมชนที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารที่ขาดแคลนทรัพยากรและการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เท่าที่ควร นอกเหนือจากนั้นด้านภูมิศาสตร์ และด้านสังคมอีกที่นับได้ว่าเป็นเหตุและปัจจัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีชีวิต ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของนักเรียนและชุมชนก็แตกต่างกัน ดังนั้น จากสภาพการณ์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจึงทำให้สถานศึกษาแต่ละแห่งมีวิธีการ หรือกระบวนการในการพัฒนานักเรียนแตกต่างกันออกไป

แต่ในท้ายที่สุดก็คือ มีเป้าหมายเดียวกันนั่นคือการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียน เพื่อพัฒนานักเรียนให้มีทักษะทางสังคม สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข รู้รัก สามัคคี สำนึกในหน้าที่ของนักเรียนที่ดี เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ตลอดจนอนุรักษ์สิ่งที่ดีงามของชุมชนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง อีกทั้งการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้เป็นคนดี คนเก่งและมีคุณธรรม จริยธรรม อันดีงาม ทำให้สังคมมีความสุข ความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป สามารถพัฒนาการจัดการศึกษาของนักเรียนในชุมชนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผลการพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนในชนบทภาคเหนือ โดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา

๑. ผลการพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียน

ในภาพรวมหลังจากการทดลองจัดกิจกรรมมัคคุเทศก์น้อยของโรงเรียนทั้ง ๕ โรงเรียน พบว่า นักเรียนผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกโรงเรียนมีทักษะทางสังคมสูงขึ้น นักเรียนมีความมั่นใจในตัวเอง กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกซึ่งความสามารถของตนเองได้อย่างเหมาะสม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งแยกเป็นรายทักษะ ดังนี้

๑.๑ ทักษะด้านการฟัง

นักเรียนสามารถปฏิบัติตนเป็นผู้ฟังที่ดี รู้จักอดทนรอคอยผู้พูดจนจบ มีการฟังอย่างตั้งใจให้เกียรติผู้พูด มีความกระตือรือร้นในการฟังไม่แสดงสีหน้าเบื่อหน่าย มีการโต้ตอบกับผู้พูด สามารถจับประเด็นในเรื่องที่ฟังได้ และสามารถฟังรู้เรื่องแม้กระทั่งอยู่ในสถานการณ์ที่ลำบาก ซึ่งนักเรียนสามารถฟังภาษาไทยกลางได้อย่างเข้าใจ และรวมไปถึงภาษาอังกฤษ ประโยคสั้นๆ ง่ายๆ ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร

๑.๒ ทักษะด้านการสื่อสาร

นักเรียนสามารถสื่อสารได้ตามกระบวนการทั้ง ๔ คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน กล่าวคือ นักเรียนสามารถพูดติดต่อกับบุคคลอื่น สามารถพูดให้ข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่นและสถานที่ท่องเที่ยว สามารถฟังผู้พูดได้อย่างเข้าใจรู้จักจับประเด็นและสื่อสารกันอย่างเข้าใจ นักเรียนอ่านข้อความ บทความ เรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา แหล่งท่องเที่ยว และเขียนเล่าเรื่องราวให้ข้อมูลได้ ซึ่งได้นั้นให้นักเรียนสื่อสารด้วยภาษาไทยก่อนเป็นอันดับแรก และพัฒนาภาษาอังกฤษในลำดับต่อมา

๑.๓ ทักษะด้านการร่วมทำกิจกรรมกับผู้อื่น

นักเรียนสามารถร่วมกิจกรรมกับผู้อื่นได้ดีมากขึ้น มีการทำงานร่วมกันเป็นทีม รู้จักรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาริฉัตรและความเป็นกัลยาณมิตรต่อเพื่อนร่วมกิจกรรม นักท่องเที่ยว ครูภูมิปัญญา บุคคลในชุมชนและสถานประกอบการ

๑.๔ ทักษะการวิเคราะห์และการแก้ปัญหา

นักเรียนมีทักษะในการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าและร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเห็นได้ชัดจน เกิดความร่วมมือกันขึ้นเพื่อหาทางออกของปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน มีคฤศเทศ์น้อย

๑.๕ ทักษะการคิดและแสดงความคิดเห็น

เนื่องจากกิจกรรมมีคฤศเทศ์น้อยเป็นการทำงานที่นักเรียนจะต้องทำร่วมกันเป็นกลุ่ม มีการติดต่อสื่อสารกับครูภูมิปัญญา คนในชุมชนและสถานประกอบการ ทำให้นักเรียนเกิดความกล้าคิดกล้าทำมากขึ้น กล้าที่จะเสนอความคิดเห็นของตนเองให้แก่บุคคลอื่นได้ทราบ ได้รับรู้ อีกทั้งยังรู้จักฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ทั้งด้านความรู้ และการรับคำแนะนำ

๑.๖ ทักษะด้านอารมณ์และการแสดงออก

นักเรียนรู้จักการควบคุมอารมณ์มากขึ้นเนื่องจากการดำเนินกิจกรรม ต้องได้ร่วมงานกับคนในลักษณะที่มีวัยแตกต่างกัน มีความเคารพอ่อนน้อม ความสุภาพ รู้จักกาลเทศะเพิ่มมากขึ้น ในด้านการแสดงออกนักเรียนกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกซึ่งในทางที่ถูกต้องเพิ่มมากขึ้น

๒. ผลการประเมินการดำเนินงานโครงการวิจัย การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนในชนบทภาคเหนือ โดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา

โดยสรุปในภาพรวมจากข้อมูลแบบประเมินความพึงพอใจในการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนโดยการจัดกิจกรรม“มีคฤศเทศ์น้อย” ดังกล่าว พบว่า นักเรียนผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจเกี่ยวกับประเด็นด้านความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.99$, S.D. = 0.83) และประเด็นด้านภาพรวมของกิจกรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.45$, S.D. = 0.70) ส่วนผู้ร่วมกระบวนการวิจัย ได้แก่ครู ครูภูมิปัญญา ผู้บริหาร และผู้ปกครองนักเรียนพบว่ามีความพึงพอใจอยู่ในด้านความรู้ ความเข้าใจและการนำไปใช้อยู่ในระดับมาก($\bar{x} = 4.44$, S.D. = 0.60) ความรู้ด้านการจัดการอบรมและวิทยากรอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.44$, S.D. = 0.58) และด้านการนำเสนอผลงานวิจัยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.25$, S.D. = 0.53) เมื่อพิจารณาในภาพรวม พบว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.38$, S.D. = 0.51)

๓. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในภาพรวม

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การจัดเวทีสะท้อนคิดการสัมภาษณ์ ตลอดจนกิจกรรมการวิจัย พบว่าผู้ร่วมกระบวนการวิจัยได้แสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมการวิจัย ดังนี้

๓.๑ ผู้บริหารโรงเรียน

การดำเนินกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเครือข่ายแกนนำมีคฤศเทศ์น้อยในแต่ละโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่เหมาะสม สำหรับการพัฒนาทักษะทางสังคม และความสามารถของนักเรียนอย่างเต็มศักยภาพได้

อย่างเหมาะสม โดยเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ทำให้เกิดมิติใหม่ของการจัดการเรียนการสอน มองเห็นภาพความร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและนักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเข้ามาจัดรูปแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของชุมชน ครูได้เรียนรู้ทักษะกระบวนการวิจัยที่ถูกต้อง นอกจากนั้นโรงเรียนได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนและสถานประกอบการ เกิดแหล่งเรียนรู้ขึ้นในชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนานักเรียนต่อไปในอนาคต ดังนั้น จึงควรจะมีการพัฒนาต่อยอดในการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งถือว่าเป็นโอกาสที่ดีต่อการเสริมสร้างความรู้และทักษะเพื่อสามารถนำไปต่อยอดได้ในอนาคต ในการจัดกิจกรรมมีคฤศคณ์น้อยในครั้งนี้ ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ดี ที่ทำให้นักเรียนได้กล้าแสดงออกและที่สำคัญได้ฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ชุมชนของตนเอง อีกทั้งส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักสภาพแวดล้อมในชุมชนของตนเองอย่างแท้จริง และสามารถนำทักษะกระบวนการเรียนรู้ และประสบการณ์จากการจากแหล่งการเรียนรู้ไปถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุคคลอื่นได้อย่างถูกต้อง นักเรียนได้รับโอกาสในการพัฒนาทักษะทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๒ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

งานวิจัยนี้เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์โดยตรง รู้จักแสวงหาความรู้เกิดทักษะชีวิตในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ท้องถิ่น เกิดจิตสำนึกรักชุมชน มีความต้องการในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และเกิดความรู้รักหวงแหนและเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง อีกทั้งมีส่วนช่วยส่งเสริมและสืบสานเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และรู้จักชุมชนของตนเองอย่างแท้จริง และสามารถนำข้อมูลที่ศึกษาไปถ่ายทอดให้นักเรียนรุ่นหลังต่อไป นอกจากนั้นยังเป็นงานวิจัยที่ทำให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างสถานศึกษา ชุมชนและมหาวิทยาลัยที่เน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียนซึ่งเป็นลูกหลานของตนเอง นักเรียนได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน นักเรียนให้ความสนใจเกี่ยวกับโบราณสถานที่ตั้งอยู่ใกล้โรงเรียนของตนเอง และที่น่าประทับใจคือมีคฤศคณ์น้อยทั้ง ๑๐ คนของแต่ละโรงเรียนมีความกล้าแสดงออก ตั้งใจฟังการเล่าเรื่องจากครูภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างตั้งใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนที่นำเสนอให้ชาวต่างชาติได้รู้ความเป็นมาของโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในชุมชนของตนเอง ในทัศนะของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้เล็งเห็นว่าสถานศึกษาได้จัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ คือชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การศึกษา เป็นการช่วยปลูกฝังให้เด็กมีใจรักในโบราณสถานที่อยู่ใกล้ตัว เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้ และแสดงบทบาทในการเป็นมัคคุเทศก์น้อย จะทำให้นักเรียนมีความรักในบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง สนใจใฝ่เรียนรู้สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว และนักเรียนมัคคุเทศก์น้อยเหล่านี้จะเป็นผู้เผยแพร่อนุรักษ์ต่อไป

๓.๓ ตัวแทนชุมชน

การจัดกิจกรรมมัคคุเทศก์น้อยเป็นสิ่งที่นักเรียนได้รับการพัฒนาทักษะในการสื่อสาร กล้าแสดงออก และรู้จักการมีปฏิสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นตลอดจนส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรักสำนึกรักในท้องถิ่นของตนเอง รู้จักถิ่นฐานที่อยู่อาศัยและชุมชนของตนเองได้มากขึ้น ทำให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในชุมชนที่อาศัยอยู่ ช่วยกันรักษา อนุรักษ์สถานที่สำคัญ ๆ และสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นนักเรียนที่ดีต่อไปในภายภาคหน้า รวมทั้งเป็นกิจกรรมที่ดีมีความหมายต่อผู้เรียนและชุมชน ส่งเสริมให้โรงเรียน ชุมชนและนักเรียนมีความใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น

๓.๔ นักเรียน

มัคคุเทศก์น้อยได้รับถ่ายทอดความรู้ ฝึกการใช้ภาษา การสนทนาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อีกทั้งช่วยฝึกฝนทักษะในด้านการพูดการติดต่อสื่อสารและประสบการณ์ในการเป็นมัคคุเทศก์น้อยที่ดี ได้รู้จักการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีความรับผิดชอบ ได้พัฒนาการเข้าสังคมได้ดีขึ้น รู้จักกับสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน รู้จักประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและชุมชน ได้ติดต่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้ฝึกการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มทั้งเพื่อนในโรงเรียนเดียวกันและต่างโรงเรียน ได้รู้จักกัน ได้ทำงานร่วมกับคนอื่นมากมายทำให้มีความมั่นใจในตนเองและกล้าแสดงออกมากขึ้น มีความภาคภูมิใจในตนเองและในท้องถิ่น รู้สึกดีใจที่ได้แนะนำแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนให้บุคคลอื่นได้รู้จัก

๓.๕ ครู

โครงการวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนในชนบทภาคเหนือโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา โดยการจัดกิจกรรมมัคคุเทศก์น้อยในครั้งนี้ ทำให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่แท้จริง มีความมุ่งมั่น และตั้งใจในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายได้เป็นอย่างดี มีความสามัคคีในกลุ่มของตนเอง กล้าแสดงออก มีทักษะในด้านการพูดสื่อสารทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และทักษะการเป็นมัคคุเทศก์น้อย สามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้ดี มีความมั่นใจในตนเอง พร้อมทั้งจะเผยแพร่สถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างแน่วแน่ อีกทั้งเป็นการพัฒนาทักษะความสามารถของนักเรียนในด้านต่าง ๆ ทักษะในการเข้าสังคม การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ดีมีคุณค่าและมีความหมายต่อนักเรียน ตลอดจนได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนตนเอง เพราะนักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง นักเรียนเกิดความตั้งใจศึกษาหาความรู้และมีเป้าหมายอย่างชัดเจน ปลุกฝังเจตคติที่ดีในการทำงาน ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และต่อยอดเป็นอาชีพในอนาคตได้ เป็นการให้โอกาสนักเรียนได้รับประสบการณ์จริงเหมือนผู้ใหญ่ ได้เรียนรู้ความผิดพลาด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทำให้นักเรียนเกิดองค์ความรู้และภาคภูมิใจในตนเอง เป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดความร่วมมือกัน พร้อมทั้งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษาและชุมชน ทำให้นักเรียนและชุมชนเกิดความรัก ความหวงแหนและเกิดความ

ภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง ร่วมมือกันอนุรักษ์ สืบทอดเจตนารมณ์รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี อันดีงามและภูมิปัญญาของท้องถิ่นไว้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่รุ่นต่อไป การดำเนินงานครั้งนี้แม้ว่าจะมีอุปสรรคแต่ก็ถือว่านักเรียนได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ ซึ่งในห้องเรียนไม่สามารถแสวงหาได้ ประสบการณ์และกิจกรรมเหล่านี้จึงเป็นเรื่องใหม่ของกลุ่มนักเรียนที่ขาดโอกาส ขาดทักษะต่าง ๆ และความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งควรแก่การนำไปใช้ได้จริงในอนาคตอยากให้ โครงการนี้ดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนในชนบท ภาคเหนือโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา ผู้วิจัยขอเสนออภิปรายผลทั้งในส่วนของการจัดการศึกษากับการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียน และการมีส่วนร่วมกับการจัดการศึกษา คณะผู้วิจัยดำเนินการอภิปราย ๒ ประเด็น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. การจัดการศึกษากับการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียน

สภาพบริบทของสถานศึกษาที่สมัครเข้าร่วมโครงการมีความแตกต่างกันในเชิงพื้นที่ เป็นศักยภาพ ด้านพื้นที่ อาทิเช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา บุคคล ในชุมชนต้องรู้จักรักและหวงแหน เห็นคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรอันมีค่าต่าง ๆ เหล่านี้ และสามารถนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ซึ่งมีทั้งสถานศึกษาที่อยู่ในเมืองและชนบท ในส่วนขนาดของสถานศึกษานั้นมีทั้งสถานศึกษาที่มีขนาดเล็ก ขนาดกลางและขนาดใหญ่ แต่สถานศึกษาทุกแห่งมีเป้าหมายร่วมกัน ได้แก่ ความต้องการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนโดยการจัดกิจกรรม “มัดคุเทศก์น้อย” องค์ประกอบที่สำคัญที่สถานศึกษาและชุมชนควรจะมีในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ประกอบด้วย ศักยภาพด้านพื้นที่ ศักยภาพด้านการจัดการ และศักยภาพด้านบุคคล^๔ จะเห็นได้ว่า ความพร้อมในด้านต่าง ๆ ของนักเรียนก็แตกต่างกัน อาทิเช่น สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม การสื่อสาร การคมนาคมและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ จึงเป็นเหตุผลที่สำคัญที่ทำให้จุดเริ่มต้นในการพัฒนานั้นแตกต่างกันออกไป ซึ่งถือได้ว่าประสบการณ์ทางสังคมจะช่วยให้เด็กมีความสามารถเข้าใจตนเอง สังคม และสภาพแวดล้อมของตนได้อย่างถูกต้อง พร้อมทั้งจะช่วยให้เด็กเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ในฐานะที่เป็นบุคคลหนึ่งในชุมชน และสังคมที่ตนอาศัยอยู่ตลอดจนค้นพบวิถีชีวิต รู้จักการใช้ชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม และมีปฏิสัมพันธ์อันดีกับบุคคลอื่นในสังคมได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเราตั้งแต่เราลืมตาตื่นขึ้นมาในชีวิตประจำวัน เราจะมี การสื่อสาร

^๔ รัตติยา เหนืออำนาจ และคณะ, “การพัฒนาตัวแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัด นครสวรรค์”, วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓) : ๘๖.

ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกับกลุ่มบุคคลหรือการสื่อสารด้วยคำพูด การสื่อสารด้วยกิริยาท่าทาง การสื่อสารด้วยการเขียนตัวหนังสือและการสื่อสารมวลชนล้วนแต่อาศัย การสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย^๕ นั่นก็คือ ทักษะทางสังคมนั่นเอง นอกจากนั้น การขาดทักษะทางสังคม ย่อมมีสาเหตุมาจากการขาดประสบการณ์ทางสังคมที่จะเรียนรู้และให้มีการแสดงออกอย่างเหมาะสม^๖ ดังนั้น ทักษะทางสังคมจึงมีสาเหตุมาจากการขาดประสบการณ์ทางสังคมที่จะเรียนรู้และมีการแสดงออก อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด^๗ ที่ว่าบุคคลที่มีประสบการณ์ทางสังคมน้อย จะทำให้ทักษะ ทางสังคมน้อย การส่งเสริมให้บุคคลมีประสบการณ์ทางสังคมเท่ากับเป็นการพัฒนาทักษะทางสังคม ของบุคคลไปด้วย

จากการที่ศึกษาสถานศึกษาต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรม “มัดคุเทศก์น้อย” ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมสำคัญในการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนและทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้ รับผิดชอบโครงการและครูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ร่วมกันกำหนดหน่วยการเรียนรู้กิจกรรม “มัดคุเทศก์น้อย” รวมทั้งมีการวางแผนการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหน่วยการเรียนรู้ที่ กำหนดไว้ เพราะฉะนั้น แผนการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาแต่ละแห่งย่อมมีความแตกต่างกับออกไป ตามบริบทของสถานศึกษาตนเองให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของนักเรียน

โดยสรุป จากการจัดกิจกรรม “มัดคุเทศก์น้อย” จะต้องอาศัยปัจจัยสำคัญความภาคภูมิใจ ความตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวและไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อนำไปสู่ การพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนนั้น จะเห็นได้ว่า ทักษะทางสังคมนี้ยังเป็นพื้นฐานสำคัญของ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของคนในสังคม ดังนั้น ทักษะสังคมจึงเป็นทักษะสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องต้องให้ ความสำคัญเพื่อเป็นรากฐานสำคัญอันนำมาซึ่งความสุขความสำเร็จในชีวิตเมื่อเติบโตขึ้นต่อไปในอนาคต จากผลการศึกษาของสถาบันวิจัยนโยบายสาธารณะของประเทศอังกฤษพบว่า การมีทักษะในการ เข้าสังคมถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเหลือเด็กให้ประสบความสำเร็จในอนาคต แตกต่างความเชื่อที่ ผ่านมาที่มองว่าความสามารถในการเรียนในชั้นเรียนเท่านั้นที่เป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของนักเรียน^๘

^๕ วรพันธุ์ แยมหงษ์ปภา, พระสุธีรัตนบัณฑิต, “การสื่อสารทางสังคมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ขององค์กร ทางพระพุทธศาสนา”, วารสารมหาจุฬาวชิการ, ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ (เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๒) : ๑๘๖.

^๖ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การคิดเชิงสังเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชลลพมีเดีย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๕๔.

^๗ จริลักษ์ณ์ รัตนพัทธ์, “ทักษะทางสังคม”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://jareeluk.blogspot.com/2014/09/blog-post_27.html.2557, [๒๕๕๘].

^๘ พิมพ์ชนก กลิ่นสุทโธ และคณะ, “การศึกษาอัตลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นที่ครอบครัวแตกแยก”, วารสาร ศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๗ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๕) : ๘๕.

๒. การมีส่วนร่วมกับการจัดการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ประเด็นสำคัญที่มุ่งเน้น คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพของนักเรียนในพื้นที่หรือโรงเรียนในพื้นที่ ดังนั้น คณะวิจัยยังได้ออกแบบการวิจัยให้ผู้ร่วมกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นทางจนถึงสิ้นสุดการวิจัยทุกขั้นตอนนั้น ต้องมีบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามาร่วมกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ด้วยนอกเหนือไปจาก ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชนแล้ว ในภาพรวมของการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในชุมชน ตลอดกระบวนการวิจัยตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นของการคิด วางแผน ตัดสินใจในการค้นหาปัญหาและความต้องการร่วมกันทั้งในระดับของโรงเรียนและระดับภาพรวมของโครงการ หลังจากนั้นผู้ร่วมกระบวนการวิจัยทุกโรงเรียนได้มาประชุมเพื่อร่วมกันกำหนดลักษณะกิจกรรม และกำหนดทักษะทางสังคม รวมทั้งจัดทำตัวชี้วัดของนักเรียนที่ต้องการพัฒนา วางแผนการพัฒนา เครื่องมือ วางแผนปฏิบัติการร่วมกัน และนำไปปฏิบัติการในพื้นที่ร่วมกัน จนท้ายที่สุดก็มีการติดตาม ประเมินผลร่วมกัน โดยกิจกรรมสุดท้ายมีการจัดนำเสนอผลการวิจัยและจัดนิทรรศการ ซึ่งร่วมกันชื่นชมผลงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้ร่วมกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและในระหว่างการทำนิทรรศการ ผู้ร่วมกระบวนการวิจัยทุกฝ่าย อาทิ ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง นักเรียน และครูภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติจนสำเร็จแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน สามารถทำงานวิจัยประสบความสำเร็จ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่ากระบวนการวิจัยที่คณะผู้วิจัยดำเนินการนั้นสอดคล้องกับลักษณะของกระบวนการที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา^๙ ขั้นตอนของกรมสามัญศึกษา^{๑๐} การมีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล และการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับที่ ปาริชาติ วลัยเสถียร^{๑๑} ที่กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนและผู้ปกครองไว้ว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทำได้ตั้งแต่ร่วมค้นหาปัญหาตลอดจนลำดับความสำคัญของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ หรือดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลและการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ นั่นคือการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่เน้นตามสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของชุมชน สังคมและสถานศึกษา เป็นการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการจัดการท่องเที่ยวเริ่มต้นที่คนในชุมชนท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการประชุมระดมสมอง การวางแผน ติดตาม ประเมินผลในการจัดการท่องเที่ยว การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก อีกทั้งยังพบว่า การเสียสละเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

^๙ กรมสามัญศึกษา, ภูมิปัญญาไทย: เอกสารประกอบการสัมมนาการประกันคุณภาพการศึกษา, (ณ โรงแรม แอมบาสเดอร์ฮิลล์ พัทยา, วันที่ (๖-๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔), หน้า ๑.

^{๑๐} ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๕๒), หน้า ๔๓.

การระดมพลังสมองทำเป็นแผนพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จัดการท่องเที่ยว และการสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จะทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วย กระบวนการ ดังนี้ (๑) การมีส่วนร่วมในการวางแผน (๒) การจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว (๓) การจัดการด้านการสื่อสาร (๔) การมีใจจดใจจ่อและรับผิดชอบงานที่ทำ (๕) การเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม (๖) การระดมสมองของคณะกรรมการชุมชน (๗) การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนในเรื่องการท่องเที่ยว (๘) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในการจัดการท่องเที่ยว การสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น จะต้องพัฒนาคนซึ่งเป็นแกนกลางในการพัฒนา การเรียนรู้สู่ชุมชนจากฐานสู่ฐาน การเข้าร่วมในการถ่ายทอดเป็นการพัฒนาไปสู่สังคมที่มีความเข้มแข็ง มีคุณภาพ หากบุคคลในชุมชน สังคมนั้น ๆ ร่วมพัฒนาไปด้วยกัน เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อใช้สร้างความต้องการและสร้างความพึงพอใจสูงสุดสำหรับนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจในการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนสร้างแรงจูงใจในการท่องเที่ยว เพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป^{๑๑} ซึ่งเมื่อสิ้นสุดการวิจัยแล้ว ผู้บริหาร ครูและชุมชนได้สะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของการทำงานวิจัยครั้งนี้ ดังคำกล่าวที่ว่า “กระบวนการวิจัยในครั้งนี้ ทำให้เกิดมิติใหม่ของการจัดการเรียนการสอน เกิดภาพความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และครูภูมิปัญญา (ชุมชน) ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและนักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ชุมชนมีส่วนร่วมในการเข้ามาจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและนักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ชุมชนมีส่วนร่วมในการเข้ามาจัดรูปแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของชุมชน ครูได้เรียนรู้ทักษะกระบวนการวิจัยที่ถูกต้อง โรงเรียนได้รับความพร้อม หรือจากชุมชนและสถานประกอบการ เกิดแหล่งเรียนรู้ขึ้นในชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนานักเรียนต่อไปในอนาคต” (สงวนศักดิ์ ปัญใจแก้ว)^{๑๒} “...เป็นงานวิจัยที่ทำให้เกิดความร่วมมือกันในการทำงานของชุมชนและสถานศึกษา ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียน ซึ่งเน้นลูกหลานของตนเอง (ศรีนวล พรหมมา)^{๑๓} “ ในทัศนะของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ชื่นชมว่าโรงเรียนได้มีการจัดการเรียนรู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การศึกษา เพราะจะส่งเสริมจิตสำนึกรักบ้านเกิดให้แก่เด็กและเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย...”

^{๑๑} รัตติยา เหนืออำนาจ และคณะ, “การพัฒนาตัวแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดนครสวรรค์”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓) : ๗๙.

^{๑๒} สัมภาษณ์ ผอ.สงวนศักดิ์ ปัญใจแก้ว, โรงเรียนบ้านโป่งแยงใน, เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางศรีนวล พรหมมา, ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น, เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

(บุญรัตน์ สดใส)^{๑๔} จากคำกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การเปิดโอกาสหรือการดึงเอาศักยภาพของคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งอาจจะหมายถึงการร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ปฏิบัติการ การติดตาม ประเมินผลและร่วมชื่นชมกับผลประโยชน์ในขั้นตอนใด ๆ ก็ตาม ล้วนแต่ทำให้เกิดพลังขับเคลื่อนให้การเกิดคุณภาพทางการจัดการศึกษาทั้งสิ้น โดยเฉพาะบุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลใกล้ชิดนักเรียนในชุมชนก็จะยิ่งทำให้ได้รับรู้และมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของลูกหลานตนเองอย่างใกล้ชิด ซึ่งจะสอดคล้องกับคำกล่าวของสุมน อมรวิวัฒน์^{๑๕} ที่ได้กล่าวถึงคุณค่าการเรียนรู้จากชุมชน ไว้ว่า “...การจัดประสบการณ์การเรียนรู้จากชุมชนจะเป็นสะพานเชื่อมโยงให้โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันและคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการให้การศึกษาแก่ลูกหลาน

นักเรียนจะได้รับการปลูกฝังให้รู้จักและรักท้องถิ่น มองเห็นคุณค่า และปัญหาที่มีอยู่ในชุมชนผู้เรียนจึงพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน และในอนาคต...” สรุปได้ว่า กระบวนการวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของครูภูมิปัญญา ชุมชน และทุกภาคส่วนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้ดำเนินการให้มีความสอดคล้องกับพันธกิจ บทบาทหน้าที่ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษาเกิดผลดีมีประสิทธิภาพเป็นไปตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ มาตรา ๕๘ ที่ได้บัญญัติเรื่องการมีส่วนร่วมไว้ว่า “...บุคคลย่อมมีสิทธิ มีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการ ทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตนจึงต้องปฏิบัติตามโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ เช่นกระบวนการวิจัยในครั้งนี้และตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และมีแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ในมาตรา ๘ (๒) โดยให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังนั้น สถานศึกษาทุกระดับจึงต้องปฏิบัติตามโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่าง ๆ เช่นกระบวนการวิจัยในครั้งนี้

ข้อเสนอแนะ

ระดับสถานศึกษา

๑. ควรจัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนต่าง ๆ ทุกเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อใช้ในการพัฒนางานการจัดการศึกษาในแต่ละด้านทั้งในระดับโรงเรียนและระดับเขตพื้นที่การศึกษา

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายบุญรัตน์ สดใส, ครูโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธ เชียงใหม่, เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕} สุมน อมรวิวัฒน์, กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔.

๒. ควรจัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษา โดยมีสถาบันอุดมศึกษาเข้าไปมีส่วนสนับสนุนและกระตุ้น เพื่อสร้างองค์ความรู้ แนวทาง รูปแบบนวัตกรรมใหม่ๆทางการศึกษา

๓. พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาในด้านอื่น ๆ สำหรับนักเรียนโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา

๔. การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาถึงปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมสำหรับนักเรียนในชนบทภาคเหนือโดยการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่นและสถานศึกษา

บรรณานุกรม

กรมสามัญศึกษา. ภูมิปัญญาไทย: เอกสารประกอบการสัมมนาการประกันคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์, ๒๕๔๔.

กัญญา สมบูรณ์. “รูปแบบการเสริมสร้างทักษะทางสังคมของเยาวชนชนเผ่ามูเซอแดงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๖๐.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การคิดเชิงสังเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชลลพ, ๒๕๕๔.

นวรรตน์ รามสูต. สรุปรายงานการประชุม: นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ๒๕๕๘. (อรรถาธิบาย)

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๕๒.

พิมพ์ชนก กลิ่นสุทโธ และคณะ. “การศึกษาอัตลักษณ์แห่งตนของวัยรุ่นที่ครอบครัวแตกแยก”. วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๗ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๕) : ๘๕.

รัตติยา เหนืออำนาจ และคณะ. “การพัฒนาตัวแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดนครสวรรค์”. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓) : ๗๙.

วรพันธุ์ แยมหงษ์ปภา, พระสุธีรัตนบัณฑิต. “การสื่อสารทางสังคมเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ขององค์กรทางพระพุทธศาสนา”. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ. ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ (เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญาประจำปี ๒๕๖๒) : ๑๘๖.

สุนน อมรวิวัฒน์. กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.

สมชาย บุญสุน. “การจัดการศึกษาตามแนวพุทธจิตวิทยาในโรงเรียนวิถีพุทธ”. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธ ปีที่ ๖ ฉบับพิเศษ (เนื่องในงานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๒) : ๒๕๓.

เว็บไซต์

จรีลักษณ์ รัตนพัทธ์. “ทักษะทางสังคม”. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://jareeluk.blogspot.com/2014/09/blog-post_27.html. [๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๘].

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์. ผอ.สงวนศักดิ์ ปัญใจแก้ว. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโป่งแยงใน. (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑).

สัมภาษณ์. นางศรีนวล พรหมมา. ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น. (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑).

สัมภาษณ์. นายบุญรัตน์ สดใส. ครูโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑).